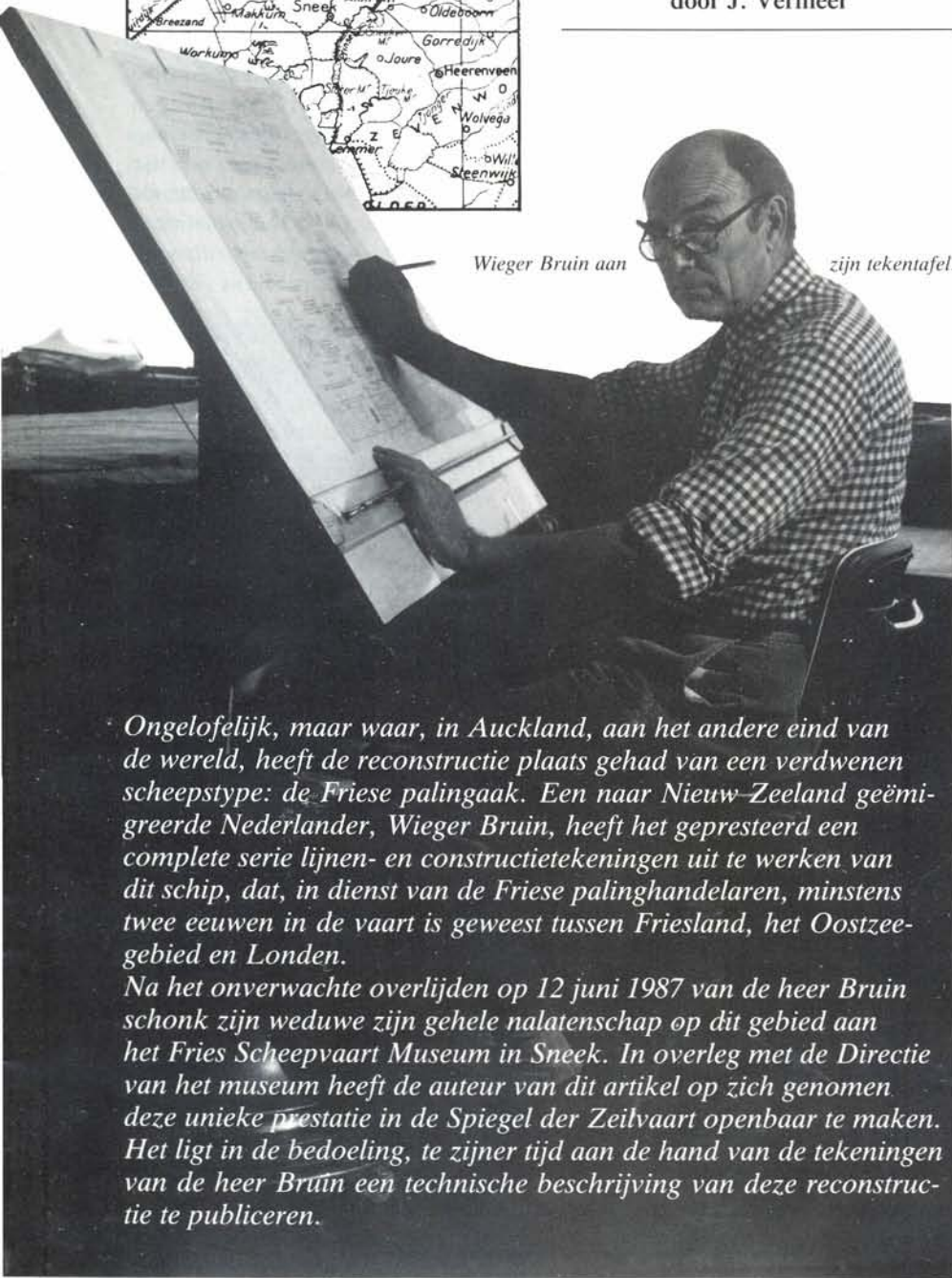

De Friese palingaak herleefde

in Nieuw Zeeland

door J. Vermeer

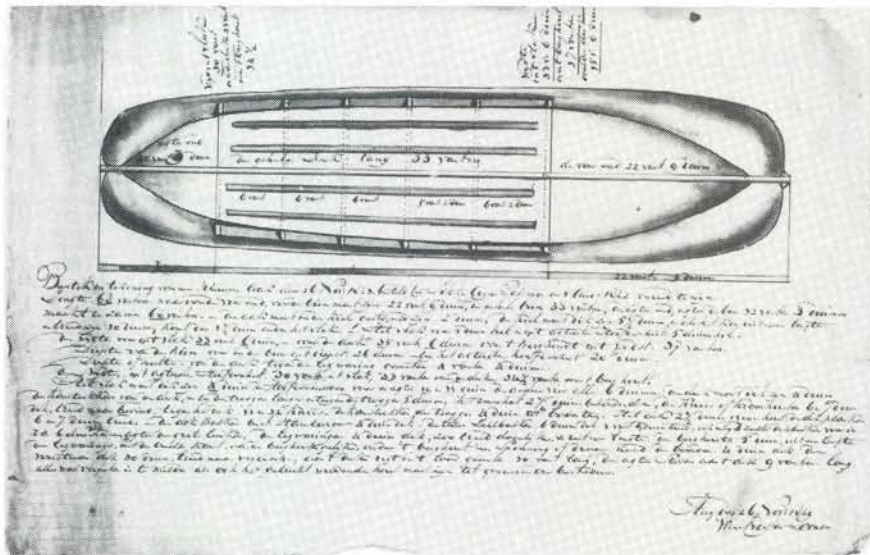
Wieger Bruin aan zijn tekenafel.

Ongelofelijk, maar waar, in Auckland, aan het andere eind van de wereld, heeft de reconstructie plaats gehad van een verdwenen schepstype: de Friese palingaak. Een naar Nieuw-Zeeland geëmigreerde Nederlander, Wieger Bruin, heeft het gepresteerd een complete serie lijnen- en constructietekeningen uit te werken van dit schip, dat, in dienst van de Friese palinghandelaren, minstens twee eeuwen in de vaart is geweest tussen Friesland, het Oostzeegebied en Londen.

Na het onverwachte overlijden op 12 juni 1987 van de heer Bruin schonk zijn weduwe zijn gehele nalatenschap op dit gebied aan het Fries Scheepvaart Museum in Sneek. In overleg met de Directie van het museum heeft de auteur van dit artikel op zich genomen deze unieke prestatie in de Spiegel der Zeilvaart openbaar te maken. Het ligt in de bedoeling, te zijner tijd aan de hand van de tekeningen van de heer Bruin een technische beschrijving van deze reconstructie te publiceren.

Het boek van Jan Zetzema, „De Friese Palingaken”, verschenen in 1976, was voor vele in de geschiedenis van de Friese scheepvaart geïnteresseerden, een openbaring. De manier, waarop het leven en werken aan boord van de oude zeilende palingaken is beschreven, de inrichting ervan, de zorg voor de levende lading, de reizen naar de Oostzee en naar Londen, het is alles zeer beeldend te boek gesteld. Een belangwekkend stuk Friese historie, waarover slechts zeer weinig is gepubliceerd,¹ werd door dit boek voor een bredere kring aan de vergetelheid ontrukkt.

De schrijver heeft ook getracht een bescheiden reconstructie van een palingaak op papier te zetten. Achterin het boek is in een drietal schetsmatige tekeningen de inrichting en het dekplan weergegeven. Wij worden er daarmee pijnlijk aan herinnerd, dat de Friese palingaak een voorgoed verdwenen schepstype is. In musea, met name in het Friese Scheepvaart Museum in Sneek, waar het archief van de voormalige palinghandel W. & A. Visser Zonen te Heeg bewaard wordt, bevinden zich in concreto nog slechts een aantal tuigonderdelen. In dit museum wordt ook nog een op spanten gebouwd model van de aak „Heeg” bewaard. Deze aak, in 1867 gebouwd door Hendrik Michiels de Jong op de werf in

Heeg, is tot omstreeks 1930 in de vaart geweest. Het model is van de hand van de Hegemer scheepsbouwer Michiel de Jong, die in het eerste kwart van deze eeuw zelf nog veel aan de aken heeft gewerkt.²

Het boek van Zetzema is daarom zo waardevol, omdat de auteur door de boeiende beschrijving van zijn ervaringen, geïllustreerd met zelfgemaakte foto's, ons in de geest iets dichterbij de voor altijd verdwenen werkelijkheid van destijds vermag te brengen. Het moet deze sensatie van herkenning zijn geweest, die aan het andere eind van de wereld, in Nieuw Zeeland, een gewezen Nederlander ertoe gebracht heeft een unieke prestatie te volbrengen. Wat is het geval.

Complete set tekeningen

Op 4 maart 1987 ontving de schrijver van dit artikel een brief uit Auckland van een hem onbekende afzender. Tot zijn niet geringe verbazing was hierbij ingesloten een complete set tekeningen van een Friese palingaak, omvattende een lijnenplan, een groot aantal constructie-, aanzicht- en doorsnede-tekeningen, benevens een tuigplan. Hij werd gevraagd daarover een kritisch oordeel te geven. Bovendien waren bijgesloten een aantal foto's van een model, gemaakt naar deze tekeningen, in verschillende stadia van opbouw. De schrijver van de brief, genaamd Wiegier Bruin, bleek in 1951 (op 30-jarige leef-

tijd) met vrouw en kind naar Nieuw Zeeland te zijn geëmigreerd en heeft als technisch tekenaar en constructeur gewerkt voor de stad Auckland, eerst bij de „Drainage Board”, later bij de „Harbour Board”. Uit de brief bleek, dat hij in zijn jeugd een verwoede watersporter was en toen al zeer geïnteresseerd in oude scheepstypen. Op een zeiltocht in 1941 door Friesland zag hij daar de laatste twee palingaken, de „Heeg” en de „Korneliske Ykes” (het schip waarop Jan Zetzema gevaren heeft) opgelegd liggen. In bovengenoemde brief schreef hij: „Toen het boek van Jan Zetzema verscheen, kwamen de oude herinneringen weer boven en nu ik met pensioen ben, heb ik de tijd om er iets aan te doen...”

Dat „iets” is werkelijk verbazingwekkend. Wiegier Bruin heeft het geprepareerd een volledige reconstructie op papier te zetten van wat hijzelf omschreef als een *representatief voorbeeld* van een Friese palingaak. De noodzakelijke gegevens voor deze reconstructie putte hij uit drie bronnen.

Historische bronnen

In de eerste plaats, het hierboven reeds vermelde archief van de voormalige firma W. & A. Visser Zonen, dat in het Fries Scheepvaart Museum bewaard wordt. Hierin komen twee bestekken voor van aken, die de firma Visser in 1822, respectievelijk in 1835 heeft laten bouwen door de scheepsbouwers Sikke Gosses Palsma en Meindert Gosses

„Bestek en tekening van een nieuwe aak den 26 Nov. 1821 besteld bij Sikke Gosses Palsma om 1 Aug. gereed te zijn. Lengte 68 voeten, ...”
Heeg, den 26 Nov. 1821.
W en A Visser Zonen

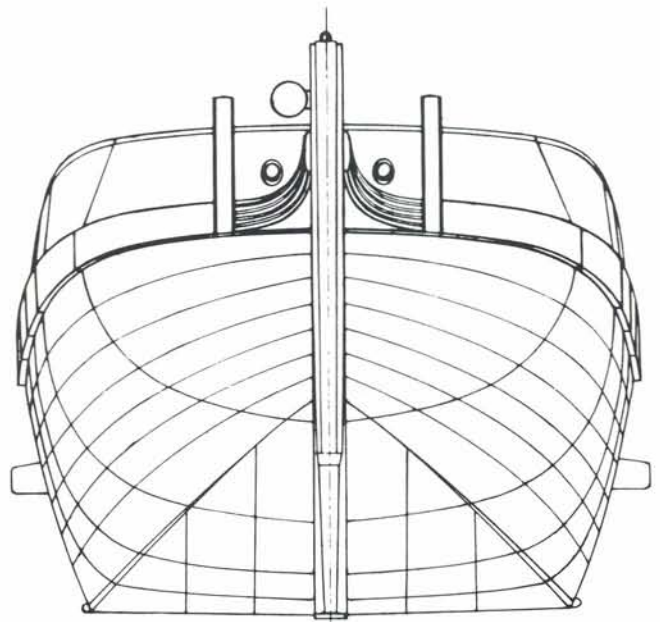
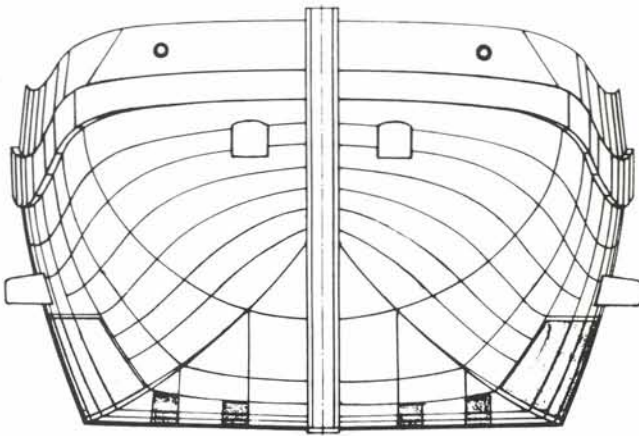
Palsma te Heeg.³ Een tweede bron van informatie vormden de bewaard gebleven werfboeken van de Jouster werf van Eeltje Holtrop van der Zee.⁴ In de delen I, II en IV worden in totaal vier „Engelse aken” vermeld, respectievelijk gebouwd in 1859, 1870, 1875 en 1888. Van de eerste drie bevatten de werfboeken meer of minder uitgebreide maatgegevens.

Tenslotte vormde het boek van Jan Zetzema met zijn vele foto's een rijke bron van gegevens. Met Zetzema begon Bruins een uitvoerige briefwisseling. Ook legde hij de resultaten van zijn speur- en tekenwerk in verschillende stadia aan hem voor. De inlichtingen die Zetzema kon geven betroffen uiteraard de aak „Korneliske Ykes”, waarop Zetzema de laatste vier jaren van haar actieve bestaan (1929 tot 1932) heeft gevaren. Ook deze aak was in Joure gebouwd en in 1872 onder de naam „Vrouw Dieuwke” van stapel gelopen. Merkwaardigerwijs is in de werfboeken van Van der Zee hierover niets terug te vinden. Haar „bijbrief”, voorzien van de handtekening van E. Holtrop van der Zee, gereproduceerd in het boek van Zetzema, bewijst echter ondubbelzinnig tijd en plaats van oorsprong van deze aak.

Bouw model

Om de juistheid van zijn reconstructie te toetsen, begon Bruin de bouw van een model met een schaal van 1 op 20. Hierover schreef hij in zijn brief: „Mijn model is... in de eerste plaats hulpmiddel voor de gedachtenbepaling en m.i. als zodanig onmisbaar.”

Bij zijn onverwachte overlijden in juni 1987 waren de tekeningen, mede dankzij het feit dat Zetzema zijn laatste brieven vergezeld deed gaan van uitvoerige mededelingen over allerlei details betreffende de binneninrichting en de constructie van onderdelen, geheel gereed, ook die van het zeilplan. Zoals bijgaande foto's laten zien, is van het

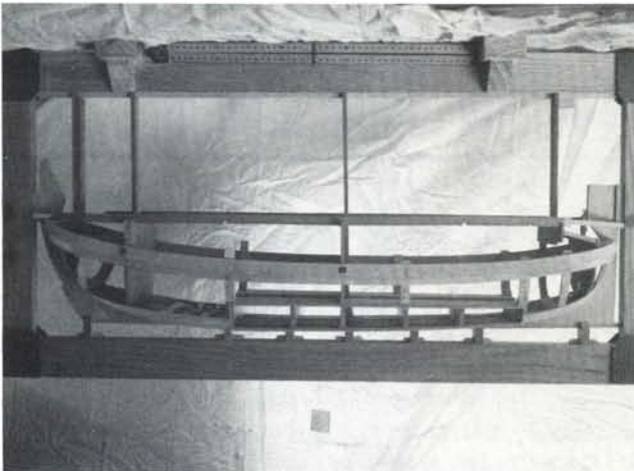

model de romp praktisch klaar, maar ontbreekt nog de tuigage. Omdat de heer Bruin reeds eerder had blijk gegeven van zijn bedoeling, de tekeningen te zijner tijd aan het Fries Scheepvaart Museum te willen schenken, heeft zijn

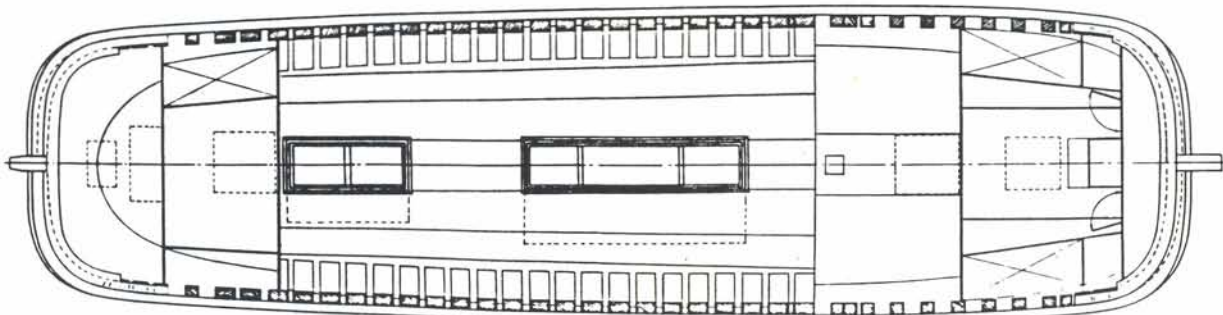
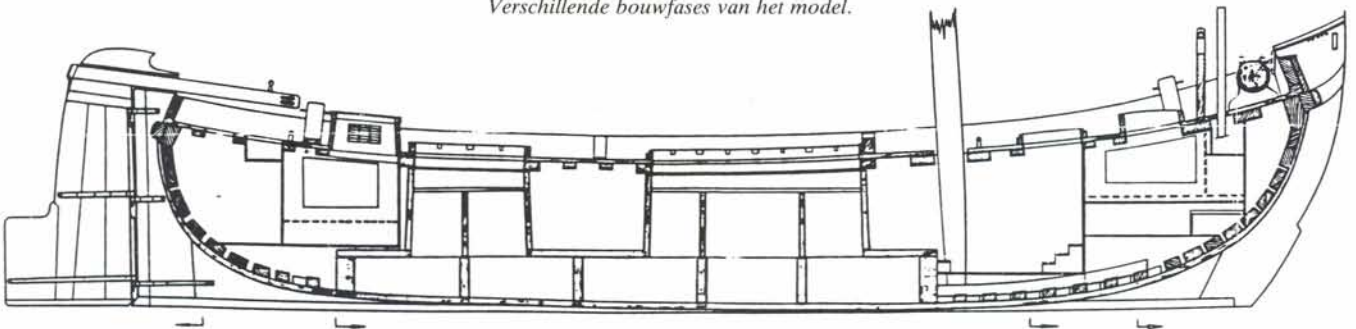
weduwe zijn nalatenschap op dit gebied, dus met inbegrip van alle documentatie en correspondentie, naar het museum in Sneek verscheept, waar de zending in oktober 1987 aankwam. Het Fries Scheepvaart Museum mag

zich gelukkig prijzen met deze erfenis.

Tot het verschijnen van het boek van Jan Zetzema heeft het schip, dat zo'n centrale rol speelde in de rijke en boeiende historie van de Friese palinghan-

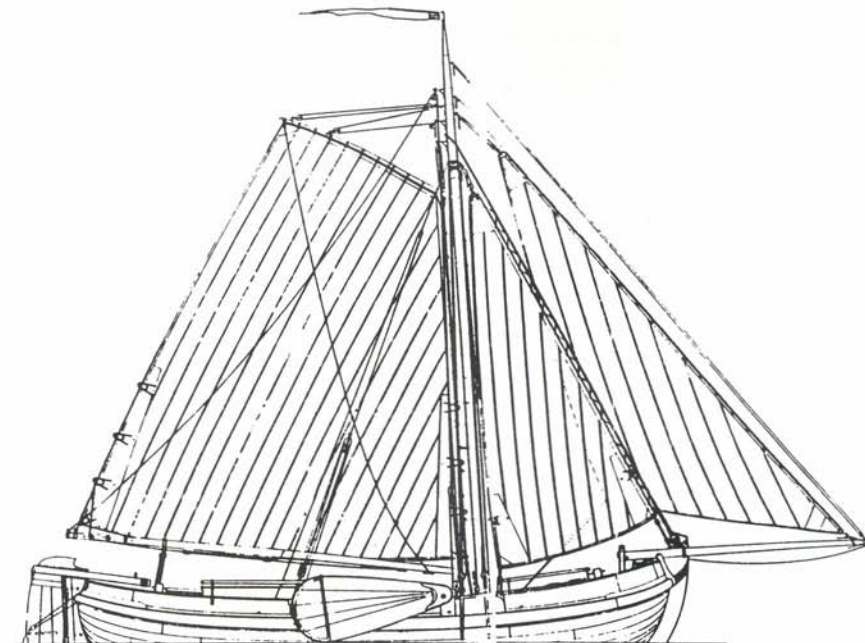

Vershillende bouwfasen van het model.

del op Londen, nauwelijks enige bekendheid gekregen. De laatste aken zijn kort na de Tweede Wereldoorlog min of meer geruisloos gesloopt, zonder dat scheepsbouwhistorici hier attent op waren. Meer dan 40 jaar later is dankzij de unieke samenwerking tussen twee mensen aan weerszijden van de aardbol en hun niet-aflatende inspanningen, dit scheepstype nu, althans op papier, gereconstrueerd en wel op zo'n manier, dat een traditionele scheepsbouwer de palingaak zou kunnen doen herleven. Het is de bedoeling te zijner tijd 'aan de hand van de complete set tekeningen' een technische beschrijving te publiceren. Enkele van deze tekeningen zijn bij dit artikel gepubliceerd. Hoofdafmetingen van het gereconstrueerde schip zijn:

Lengte over de stevens	18,26 m
Grootste breedte	4,84 m
Diepgang	± 1,40 m
Waterverplaatsing	± 70 m ³
Inhoud van de bun	23 m ³
Grootzeil	97 m ²
Fok	27 m ²
Kluiver	33 m ²
Totaal aan de wind	157 m ²

1. Over de palinghandel op Londen in het algemeen: S. J. van der Molen, „Profiel van een waterland“, hfdst. 5, De Boer Maritiem, Bussum 1974 en die vanuit Workum in het bijzonder: W. T. Beetstra, It Beaken 1987 pp. 129-151: „Ien en oar oer de ielhannel op Ingelân“.
2. Andere modellen, gebouwd door leden van de familie De Jong te Heeg, bevinden zich in het Ned. Hist. Scheepvaart Museum te Amsterdam en in het gemeentehuis van

- Wymbritseradeel te IJlst. Het Fries Scheepvaart Museum bezit bovendien een door Machienus de Jonge gebouwd reconstructiemodel van de aak „De Stad Workum“.
3. Jaarboek Fries Scheepvaart Museum 1969-1970, pp. 34 en 35.
4. Deze werkboeken worden bewaard in de bibliotheek van de Ottema-Kingma Stichting te Leeuwarden. Kopieën hiervan bevinden zich in het Fries Scheepvaart Museum en in het Zuiderzee Museum.